

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Riesz Mária

TANULÁSBAN AKADÁLYOZOTT 7 - 8. OSZTÁLYOS TANULÓK ÉRZELMI KÉPESSÉG STRUKTÚRÁJÁNAK VIZSGÁLATA NORMÁL KÉPESSÉGŰ TANULÓKÉVAL VALÓ ÖSSZEHASONLÍTÁS ALAPJÁN

Témavezető: Dr. Balogh László

DE Bölcsészettudományi Kar

2005

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Az értekezésben ismertetett kutatás általános célja, hogy a fogyatékosokkal foglalkozó szakemberek, és a fogyatékosokkal foglalkozó pedagógia számára szemléletformáló legyen. A fogyatékos tanulók fejlesztését és a velük való foglalkozást ne csak az átlagtól negatív irányban eltérő képességre, hanem az átlagosra, vagy éppen az átlag felettire összpontosítsák. Szemléletformálást szeretnénk elérni a tehetségesekkel foglalkozó szakembereknél is, elsődleges szándékunk, hogy számoljanak a sérültek populációjával is, másodsorban pedig, hogy ezen célcsoport számára is alkalmas tehetség meghatározást, és számukra is alkalmas tehetség azonosítási eljárásokat használjanak. Konkrétan javasoljuk, hogy a tehetség meghatározásba épüljön be az érzelmi képesség összetevője is. A munka célkitűzése, hogy feltérképezze a 7-8. osztályos tanulásban akadályozott tanulók érzelmi képesség struktúráját, vonatkoztatási alapként használva a normál képességű 7. és 8. osztályos tanulók érzelmi képességeit, az összehasonlítás révén részletesen elemezve a hasonlóságokat és különbségeket. A kitűzött cél megvalósítását segíti a jelen kutatás számára kidolgozott tanulásban akadályozott tanulók számára is használható munka-eljárás, az „érzelmi képességeket vizsgáló kérdőív és CD”. A kutatás gyakorlati, eszköz-célja volt tehát egy használható, alkalmas érzelmi képességeket vizsgáló eljárás létrehozása. Az eljárás egyenlő feltételeket, esélyt teremt fogyatékosokkal foglalkozó a tanulásban akadályozottak számára is a vizsgálatban.

A kutatás konkrét célkitűzése volt a tanulásban akadályozott és a normál képességű tanulók érzelmi képességeinek összehasonlítása, a vizsgált érzelmi képesség részeinek, összetevőinek részletes elemzése révén.

Kérdésfeltevésünk tehát a tanulásban akadályozott 7-8. osztályos tanulók érzelmi képességeire, illetve a képesség összetevőinek sajátosságaira vonatkozott.

1. A tanulásban akadályozott tanulók és normál képességű tanulók érzelmi képességeik összehasonlító vizsgálatában azt vártuk, hogy az érzelmi képességek nem mutatnak szignifikáns különbséget annak ellenére, hogy a két külön csoportba kerülésüket az IQ értékének különbözősége határozta meg.

Feltételezzük tehát, hogy az értelmi képességek különbözősége nem vonja maga után az érzelmi képességek különbözőségét a tanulásban akadályozott 7-8. osztályos tanulóknál.

A kutatásnak az érzelmi képesség struktúrára vonatkozóan a következő várakozásai voltak:

2. Azt vártuk, hogy a teljes minta tekintetében az „érzelmelek felismerése” részképesség nem mutat különbséget a tanulásban akadályozott tanulók és a normál képességű tanulók közötti összehasonlításban.

3. Az érzelmelek felismerésének azokban a részeiben, ahol nem emberi arcról van szó, különbséget vártunk a festmények és a zene tekintetében a tanulásban akadályozott és normál képességű minta között.

4. Az érzelmi képességek mélyebb struktúráiban:

a) az érzelmelek megértésében és a róluk való gondolkodásban

b) saját és mások érzelmeinek kezelésében,

c) érzelmelek bevonásában az észlelési és gondolkozási feladatok megoldásában különbséget vártunk a normál képességű és tanulásban akadályozott tanulók közötti összehasonlításban.

5. Feltételeztük, hogy az anya legmagasabb iskolai végzettsége szerint különbségek mutatkoznak a tanulásban akadályozott és normál képességű tanulók érzelmi képességstruktúrájának összehasonlításában.

6. Azt vártuk, hogy minél magasabb az anya iskolai végzettsége, annál kevesebb különbség lesz a tanulásban akadályozott és normál képességű tanuló érzelmi képességében.

7. Feltételeztük, hogy az alapérzelmelek felismerésében és kezelésében nem találunk szignifikáns különbséget se tanuló csoportbeli helyzete (normál vagy tanulásban akadályozott), se az anya iskolázottsága tekintetében.

8. A fiúk és lányok érzelmi képességei szignifikánsan különbözni fognak a saját és mások érzelmeinek kezelésében, azokban az esetekben, amikor a vizsgálati helyzet nemi szereptől függő szituáció.

9. A vizsgálattól azt vártuk, hogy a fiúk és lányok érzelmi képességei az érzelmelek felismerésében nem mutatnak szignifikáns különbséget.

II. Az alkalmazott módszerek vázolása

A vizsgálat előkészítésében a szakirodalmi elemzés nyújtott támpontot arra vonatkozóan, hogy a tanulmányban szereplő kutatási terület milyen vizsgálatait eljárásokkal és milyen eredményekkel rendelkezik, ezek közül mi használható vagy mi adhat kiindulási alapot számunkra.

A kutatásban résztvevő iskolákat az ország négy távol eső területéről választottuk, (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Vas megye, Budapest, Pest megye, Baranya megye) területileg különböző fejlettségi szinten található településekből. A minta kiválasztásában a helyi sajátos nevelési igényű diákokat oktató iskola osztályfőnökei segítségével elő-szelekciót végeztünk. A rehabilitációs bizottságok szakértői véleményei alapján, csak azok a diákok kerültek a mintába, akiknek az IQ-ja az enyhe értelmi fogyatékos kategóriába tartoztak, vagyis $51 < IQ < 70$. A teljes elemszám: 986, ennek megoszlása: tanulásban akadályozott tanuló: 495 fő, normál képességű tanuló: 491 fő.

Érzelmi képességeket vizsgáló kérdőív és CD:

A döntést, hogy saját eljárást dolgozzunk ki, megelőzte egy hazai és nemzetközi tájékozódás, a fellelhető vizsgálati eljárások tekintetében. Tanulásban akadályozott tanulók számára is alkalmas módszer az érzelmi képességek vizsgálatára nem lelhető fel. Célkitűzéseink megvalósítása érdekében tehát kifejlesztettünk egy vizsgálati eljárást, melyet alárendeltünk vizsgálati céljainknak, viszonyítási alapul a normál képességű tanulókat vettük alapul. A vizsgálati eljárás tudományos hátterét egy képesség alapú érzelmi intelligencia modell alkotta, mely négy részképességet jelöl meg a meghatározásban: 1. érzelmek felismerése; 2. érzelmek megértése és róluk való gondolkodás; 3. saját és mások érzelmeinek kezelése; 4. érzelmek bevonása az észlelési és gondolkodási feladatokba.

Módszertanilag óriási probléma az érzelmi képességek mérésénél, hogy bármilyen teszt-helyzet csak ún. „mintha” helyzet, az értelmi képességek méréséhez képest, ahol pl. a számolási készséget direkt-be lehet mérni. Ezért kerestünk új megnyilvánulási formát az érzelmek megtapasztalására teszt helyzetben, és végül a kivetített video jelenetek tűntek legalkalmasabbnak erre a célra.

Módszertanilag azért is választottunk egy új megoldást, hogy kiküszöböljük a megértés mozzanatát, a vizsgálati személy ne foglalkozzon azzal, hogy leírt szituációt elképzelje, megértse, hanem hagyja, hogy amit lát és hall, az hasson rá.

A kifejlesztés további szempontjai között fontosnak tartottuk azokat, amelyek elősegítették a tanulásban akadályozottak egyenlő esélyét a vizsgálatban. További más, itt nem részletezett formai és tartalmi szempont figyelembe vételével alakult ki az eljárás, amely nem más, mint kivetített fényképek, jelenetek, festmények és rövid 1-2 perces video jelenet részletek, valamint zene sorozata a hozzájuk tartozó kérdésekkel. Mindezt, egy papíron szerkesztett kérdőív kíséri, melyen a vetítőn látható képekhez, jelenetekhez tartozó választásos és nyitott kérdések vannak. A tanuló nézi a vetítőt, és közben válaszol a hozzá tartozó kérdésekre. A 60+1 kérdést tartalmazó kérdőív az érzelmi képességek 4 részképességét, összetevőjét vizsgálja, melyeket egyenként 3-4 ún. alteszt mér. A plusz egy kérdés a kitöltő véleményét kéri az eljárásról.

Az eljárás részei: kérdőív és egy CD.

A CD tartalma:

- kivetítendő képek (arcok és festmények), lefényképezett jelenetek, valamint zene, és rövid „mozgó” jelenetek találhatók
- egy Power Point-ban írott kérdőívvel harmonizáló „bemutató”, melyben hiperhivatkozás hívja be a képeket és jeleneteket.

Az eljárást próbafelvételekkel teszteltük, melynek eredményei és tapasztalatai szerint módosítottuk az eredeti vizsgálati eljárást. Először három osztállyal (két tanulásban akadályozott csoporttal /32 fő/ és egy normál /28 fő/ csoporttal) csináltuk a próbafelvételeket. Az eredetileg elkészített kérdőív és CD időben hosszúnak és fárasztónak bizonyult a tanulásban akadályozott csoportnak. Szüleikre vonatkozó adataikat nehezen tudták meghatározni. Az egyes részképességeket mérő altesztekben egyenetlenül szerepeltek kérdések, összesen 72 ítemet tartalmazott a kérdőív. Egységesítettük az altesztek kérdéseinek számát 12-12-re, ezzel lerövidítve, és egyforma súlyt adva a különböző részképességek mérésének, hogy lehetőség legyen mérőeszközön belül megbízható vizsgálatokat csinálni. Így született meg a 60 + 1 kérdésből álló eljárás, melyből az első 7 az „adatokat” tartalmazza. Arra törekedtünk, hogy 45 percbe férjen a felvétel, és könnyű legyen kezelni a kérdőívet.

Kérdésfeltevésünkre a matematikai statisztika eljárásait használtuk a SPSS program segítségével. Adataink nominális adatok, így összehasonlításra a Chi négyzet próbát alkalmaztuk. A próba értékeinek szignifikancia szint vizsgálata azt mutatta meg nekünk, hogy a tanulásban akadályozott minta és a normál képességű minta érzelmi képesség vizsgálatában az adott változóban található különbség mekkora valószínűséggel nem a véletlen, hanem a két mintát megkülönböztető IQ intervallumok érték különbözőségének köszönhető, vagyis annak a ténynek, hogy tanulásban akadályozott vagy normál képességű tanulóról van-e szó. Az eredmények árnyalására egyéb matematikai mutatókat is alkalmaztunk.

III. Az eredmények tézisszerű felsorolása

1. A tanulásban akadályozott tanulók és normál képességű tanulók érzelmi képességeiket összehasonlító vizsgálatában azt vártuk, hogy az érzelmi képességek nem mutatnak szignifikáns különbséget annak ellenére, hogy a két külön csoportba kerülésüket az IQ értékének különbözősége határozta meg. Feltételeztük tehát, hogy az értelmi képességek különbözősége nem vonja maga után az érzelmi képességek különbözőségét a tanulásban akadályozott és normál képességű 7-8. osztályos tanulóknál.

A nominális változók Chi négyzet próbával elvégzett összehasonlító elemzése mind a 60 kérdés esetén, tehát az érzelmi képességek minden részképességet mérő minden altesztjében $0,05 > p$ valószínűségi szinten szignifikánsan különbözött. Ezek az eredmények teljesen ellentmondanak a várakozásunknak. A várakozással ellentétes eredmények okát részben a vizsgálati eljárásban, és az adatok kódolási módszerében kell keresnünk. Az eljárás nagyon árnyaltan és részletesen méri, és regisztrálja az egyes kérdésekre adott reakciókat. Az első részképesség mérésénél 14 lehetséges válasz közül kell jelölni a legmegfelelőbbet, de a megadott felsorolásban hasonló érzelmeket találhatunk köztük. A matematikai próba különbséget érzékel akkor is, ha a szomorúság és bánat között szóródnak a válaszok, és akkor is, ha a bánat és öröm között, holott beláthatjuk, hogy minőségi különbség van a kettő között.

A többi érzelmi részképességet pedig nyitott kérdésekkel méri az eljárás, tehát itt még változatosabb kép lehetséges. A szociokulturális háttér jellemzőiből láthatjuk, hogy a két csoport a szülői iskolázottság tekintetében nem ugyanolyan eloszlást képvisel. Míg a tanulásban akadályozott csoportnál a görbe csúcsa a 8 általánost végezettek felé tolódik kissé, addig a normál képességű csoportban pedig az iskolázottabb réteg felé.

Másik magyarázat tehát, hogy kiinduló feltételezésünk szerint az érzelmi képességeket befolyásolja a szülők és elsősorban az anya iskolai végzettsége, tehát az összehasonlítás az ugyanolyan legmagasabb iskolai végzettségű anyák és apák esetében adekvát. Összehasonlításunk csak akkor korrekt, ha csak egyetlen paraméterben különbözik a két összehasonlítandó csoport, mégpedig az IQ értékében (tanulásban akadályozott és normál képességű). Ha pontos képet akarunk kapni tehát, akkor meg kell néznünk egyenlő feltételek mellett az összehasonlítás eredményeit.

A teljes mintán történő összehasonlításhoz a módusz értékeit, a varianciát (relatív szórás) és az érzelmek válasz gyakoriságát is vizsgáltuk a még árnyaltabb kép kialakításához.

A kutatásnak az érzelmi képesség struktúrára vonatkozóan a következő várakozásai voltak:

2. Azt vártuk, hogy a teljes minta tekintetében az „érzelmek felismerése” részképesség nem mutat különbséget a tanulásban akadályozott tanulók és a normál képességű tanulók között.

A fenti matematikai mutatókkal kiegészített elemzés azt mutatja, hogy az érzelmi képességek részképességeit mérő altesztek válaszai átlagosnál több esetben ugyanazt a választ (érzelmet) jelölték a legmagasabb arányban a tanulásban akadályozott és normál képességű csoportban. Az eloszlás tekintetében azt mondhatjuk, hogy a tanulásban akadályozott csoport nagyobb arányban választotta a kitüntetett érzelmet, míg a normál képességű csoportban nagyobb volt az eloszlás több, más érzelmek választásában is. Összefoglalva azt látjuk, hogy az „érzelmek felismerése” részképesség mérésének 12 kérdéséből 8 esetben választották a legnagyobb arányban a normál csoport tagjai és a tanulásban akadályozott csoport tagjai ugyanazt az érzelmet.

3. Az érzelmek felismerésének azokban a részeiben, ahol nem emberi arcra van szó, különbséget vártunk a festmények és a zene tekintetében a tanulásban akadályozott és normál képességű minta között.

A festmények láttán a 3 kérdésből 2 esetben választotta ugyanazt az érzelmet (szomorúság és bánat) a két csoport. A zenei részlet hallatán a 3 itemből álló altest esetében szintén 2 esetben választotta a két csoport ugyanazt az érzelmet, ezek elemi érzelmek voltak: öröm, bánat. A zene hallatán és a festmények láttán érvényesülnek legkevésbé a tanult minták, jobban hat az érzés, az intuíció.

4. Az érzelmi képességek mélyebb struktúráiban:

- a) az érzelmek megértésében és a róluk való gondolkodásban
- b) saját és mások érzelmeinek kezelésében,

c) érzelmek bevonásában az észlelési és gondolkozási feladatok megoldásában

különbség lesz tapasztalható a normál képességű és tanulásban akadályozott tanulók közötti összehasonlításban. A kiegészítő mutatókat figyelembe véve az érzelmi képességek fenti három részképességében egyformán vannak egyező és különböző legmagasabb választási arányt képviselő érzelmi válaszok. A tanulásban akadályozott tanulók érzelmi struktúrájára a különbözőségek világítanak rá a legjobban. Az érzelmek megértése és a róluk való gondolkodás részképesség mérésében 12 kérdésből 8 esetben egyezik a módusz értéke a tanulásban akadályozott és normál csoport mintájában. Vagyis 8 esetben írta be mindkét csoport a legnagyobb arányban ugyanazt a választ. A különbségeknél a normál képességű tanulók összetettebb érzelmeket jelöltek (féltés, óvás), míg a másik csoport elemibbet (szeretet). A másik két részképességben is hasonló volt a helyzet, a különbözőségeknél a normál képességű csoport másokra is irányuló érzelmeket, érzéseket jelölt, (bűntudat, vigasztalás), míg a tanulásban akadályozott csoport önmagában létező, önmagára irányuló érzelmeket (szomorúság, bánat, elájulna). Az említett példák is mutatják, de az adatok elemzéséből egyértelműen kiderül, hogy a normál csoport adaptív, következményes, jövőre ható érzelmeket jelöl, míg a tanulásban akadályozott tanulói csoport pedig a pillanatnyi szituáció azonnali érzelmi reakcióját. A másokhoz (apa, testvér, barát, tanár) fűződő érzelmek árnyaltabbak, összetettebbek a normál képességű tanulóknál, míg elemibbek a tanulásban akadályozottaknál.

A gyakoriságokat, módusz értékeket, varianciákat figyelembe véve, sokkal több hasonlóságot tapasztaltunk az adott válaszokban, mint a Chi négyzet próba értékeinek elemzése révén.

5. Feltételeztük, hogy az anya legmagasabb iskolai végzettsége szerint különbségek mutatkoznak a tanulásban akadályozott és normál képességű tanulók képességstruktúrájának összehasonlításában.

Az anya legmagasabb iskolai végzettsége szerinti minden bontásban megcsináltuk az összehasonlítást és valóban több esetben jött ki az, hogy nincs szignifikáns különbség a teljes minta tekintetében. Mint fentebb is említettük a szociológiai adatok hisztogramjai is mutatják, hogy a két csoport a szülői iskolázottság tekintetében nem ugyanolyan eloszlást képvisel. Míg a tanulásban akadályozott csoportnál a görbe csúcsa a 8 általánost végezettek felé tolódik, addig a normál képességű csoportban az iskolázottabb réteg felé. Ennek az a következménye, hogy a legtöbb esetben egyenlőtlen elemszámú összehasonlítást végeztünk, így torzultak az adatok. A következtetések levonásánál tehát ezt figyelembe kell vennünk.

6. Feltételeztük, hogy minél magasabb az anya iskolai végzettsége, annál kevesebb különbség lesz a tanulásban akadályozott és normál képességű tanuló érzelmi képességében.

Ez a várakozásunk beigazolódott, ahogy nőtt az anya iskolai végzettsége úgy csökkentek a szignifikánsan különböző válaszok. Ebből azt a következtetést lehetne levonni, hogy az anya iskolázottsága nagyban befolyásolja a tanulásban akadályozott tanulók érzelmi képességeit. Óvatosan bánunk azonban a következtetések levonásával, hiszen ahogy nő az iskolai végzettség, úgy csökken az elemszám, így megint torzulhatnak az adatok, vagy legalábbis nem adnak biztos alapot az összehasonlításra.

7. Azt gondoltuk, hogy az alapérzelmek felismerésében és kezelésében nem találunk szignifikáns különbséget se tanuló csoportbeli helyzete (normál vagy tanulásban akadályozott), se az anya iskolázottsága tekintetében.

Találtunk szignifikáns különbséget, ezt fentebb részleteztük, és az anya iskolázottsága tekintetében pedig ismételni tudjuk az elemszám problematikáját. A gyakoriságokat is tekintve az alapérzelmek választásánál több egyezés volt a két csoport között, mint egyébként.

8. A fiúk lányok érzelmi képességei vizsgálatkor szignifikáns különbséget vártunk a saját és mások érzelmeinek kezelésében, azokban az esetekben, amikor a vizsgálat alapja nemi szereptől függő szituáció.

A saját és mások érzelmeinek kezelésének összehasonlításánál $p > 0,05$ szignifikancia szinten 9 esetben van különbség, míg 4 esetben nincsen. Nem találunk szignifikáns különbséget az alapérzelem megjelölésekor (félelem), valamint a férfi, fiú szereplő érzésének, vagy érzés kezelésnek megnevezésekor. Az megegyező érzelem megnevezése: szeretet. Szignifikáns különbség van a fiú apához fűződő érzései megnevezésében. A megfelelő válasz a tisztelet vagy engedelmesség lenne, de a szeretet sok helyen előfordul, mely válaszok arányának eloszlása a szignifikáns különbséget okozza.

Az ellenkező nemű szereplő helyzetébe való helyezkedéskor a lányok jobban egyeztek a fiúk érzelmeivel, mint fordítva, tehát amikor fiúk érzelmeire kellett reagálni, vagy beleélni magukat akkor nem volt szignifikáns különbség, de amikor lányokéba, akkor igen.

9. A vizsgálatról azt vártuk, hogy a fiúk és lányok érzelmi képességei az érzelmek felismerésében nem mutatnak szignifikáns különbséget.

Az érzelmi képességek „érzelmek megértése és róluk való gondolkozás” összetevőjében $p > 0,05$ -ös szignifikancia szinten kevesebb számú különbséget találunk. Ebben a részben nyitott kérdések voltak, tehát irányítás nélkül bármit lehetett írni. Nincs szignifikáns különbség például azokban az esetekben, ahol a szituációból lehet következtetni az érzelmekre. A válaszok hasonlósága abban rejlik, hogy a szituációt megértették a fiú és lányok is, nem a szereplők érzelmi kifejezéseiből reagáltak, hanem a kontextusból következtettek.

IV. Összefoglalás

Az eredmények tükrében összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a 7-8. osztályos tanulásban akadályozott minta érzelmi képesség struktúrája a normál képességű tanulókhoz képest abban különbözik, hogy a pillanatnyi szituációra ad érzelmi reakciót, míg a normál képességű tanulók a következményekre is gondolnak. A normál képességű tanulók másokra is irányuló érzelmet neveztek meg, míg a tanulásban akadályozottak önmagukra ható érzelmeket. Az alapérzelmek megnevezésében nincsen különbség, de a tanulásban akadályozott minta markánsabban fejezi ezt ki. Tendenciózusan beigazolódott a kutatás azon várákozása, hogy azokban a feladatokban van különbség a két minta között az érzelmi képesség struktúrában, ahol gondolkozási feladatokkal is összekapcsolódik az érzelem.

A tanulásban akadályozott tanulók intenzívebben élik meg a helyzeteket érzelmileg, a normál képességű tanulók pedig árnyaltabb érzelmi megnyilvánulásokat mutatnak. Az alapérzelmek részvétele a válaszokban nagy százalékban hasonlóságot mutatott a két mintánál.

Várákozásunkkal ellentétben tehát nagyobb különbségek vannak a két minta között az érzelmi képességek tekintetében. Az összehasonlítás azonban eltérő szociokulturális háttér mellett történt, tehát a következtetések levonásánál ezt figyelembe kell venni. Megjegyzendő azonban, hogy eltérés nem a mintavétel hibája, a mintavétel törekedett a teljes populáció leképezésére, ez esetben elgondolkoztató a kétféle minta szüleinek iskolázottsága közötti óriási különbség. Kutatásunkban igyekeztünk azonos szociokulturális háttér paraméterei közül a szülők iskolázottsága tekintetében azonosságot biztosítani az összehasonlításokban. Tendenciájában annál jobban csökken a szignifikáns különbségek száma a két mintában az érzelmi képességek részképességeinél, minél magasabb az anya iskolázottsága. Az elemszámok azonban az alacsony és magas iskolázottság esetében viszonylag alacsonyak voltak, ezért a következtetések levonásánál ezt figyelembe kell venni. Az apa iskolázottsága tekintetében hasonló a helyzet.

A fiúk és lányok érzelmi képességei szignifikánsan különböztek a nemi szerepektől függő szituációkban. A lányok jobban átérezték a fiúk érzelmeit, mint fordítva.

Meggondolásra, sőt további kutatásra ajánlom a következőket, mely egyben még egy magyarázatul szolgál a vártnál nagyobb különbségek jelenlétére. A kutatás maximálisan törekedett arra, hogy az értelmi képességek különbözősége ne hasson a vizsgálati eredményekre, ezért is dolgoztunk ki új vizsgálati metodikát, mégis indirekt módon feltételeztük, hogy a két minta nyelvi készségeinek azonosságát. A nyitott kérdésekre adott válaszok milyensége utalhat a szókincs gazdagságára is. A választásos kérdések esetében pedig a szavak (érzelmek) jelentésének értelmezése okozhat különbséget a két mintában. Az érzelmi képességek tekintetében véleményünk szerint kisebb különbséget találunk a két minta között, ha a vizsgálati eljárásból a nyelvi képességek jelenlétét ki tudjuk iktatni. Mindez további kutatások feladata lehet.

A kutatás végző konklúziója, hogy nagy hangsúlyt kell fektetni az érzelmi képességek fejlesztésére. Amennyiben a szülői háttér ezt nem tudja biztosítani, akkor a pedagógia feladata a tanulásban akadályozott tanulók érzelmi nevelése. A tanulmányban három lehetséges fejlesztési módszert mutattunk be, az örömtréninget, a pszichodramát, és a drámapedagógiát. Az enyhe értelmi fogyatékosok érzelmi megközelítése könnyebb, mint a kognitív út. Az értekezés elméleti hátterének áttekintése mutatja, hogy az értelmi képességek fejlődése irányába is hat az érzelmi képességek fejlődése. Amennyiben egyenlő esélyt teremtünk a normál képességű tanulók és tanulásban akadályozottak számára, - akár vizsgálati eljárás tekintetében is - akkor lehetséges tehetségeseket keresni az utóbbi populáció tagjai között is.

**V. A szerzőnek az értekezés tárgyából megjelent vagy igazoltan kiadásra
elfogadott publikációi lapszám feltüntetésével**

Közlemények:

Riesz Mária (2004): *A tehetségkutatás és – gondozás kérdésköre fogyatékosok esetében*. In: Balogh László és Koppány László (szerk.), *15 év a tehetségekért: elmélet és gyakorlat*. Koroknay Dániel Általános Iskola (Mád) és a Debreceni Egyetem Pedagógiai-Pszichológiai Tanszéke Kiadványa. Mád.

Riesz, M. (2004): *Fogyatékosok tehetségkutatása, mint a mentálhigiéne eszköze*. Budapesti Népegészségügy. 2. 173-179.

Riesz Mária (2005): *Die Förderung von emotionalen Fähigkeiten durch das Freudentraining*. Heilpädagogien. (megjelenés folyamatban)

Előadások konferenciákon:

Riesz Mária (2000): „Tollasbál”, avagy álom vagy valóság. *Tehetséges fogyatékosok*. Talent for the New Millennium. 7.th ECHA Conference. University of Debrecen.

Riesz Mária: (2005): *Szívével lát jól az ember. Érzelmi kompetencia vizsgálata*. XII. Primer Prevenciós Fórum. OKK-OKBI. Budapest.

Riesz Mária (2003): *Régiók és tehetségfejlesztés a felzárkóztatási szükséglet szempontjából*. Oktatás és tehetségfejlesztés Jubileumi Konferencia. A Szolnoki Főiskola fennállásának 10. évfordulója alkalmából. Szolnoki Főiskola. Szolnok.

Riesz Mária (2005): *Az érzelmi képességek vizsgálata sajátos nevelési igényű tanulóknál*. V. Országos Neveléstudományi Konferencia. MTA. Budapest.